

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОЦЕССЫ В СИНТАКСИЧЕСКОМ СТРОЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

С. А. Важник (Минск)

АКТУЎНЫЯ ПРАЦЭСЫ Ў СІНТАКСІСЕ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ: СІНТАКСІС БАЙНЭТУ

Жывучы ў час інфармацыйнага буму, мы не можам не заўважыць новых фарматаў, новых сфер, у якіх выкарыстоўваецца беларуская мова (Інтэрнэт, мабільная сувязь, рэклама і інш.), а таксама новых дынамічных працэсаў, якія ў сувязі з гэтым адбываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове (СБЛМ).

Беларуская мова паступова «адваёўвае» новыя сферы ўжытку. Адной з такіх сфер з’яўляецца Інтэрнэт-камунікацыя, аналізу спецыфічных асаблівасцей якой і будзе прысвечана дадзеная публікацыя.

Гаворачы пра беларускую мову ў Інтэрнэце, адзначым, што мы стаім перад чымсьці *новым*: адмысловы канал перадачы інфармацыі з зусім новым – *вербальна-візуальным* – кодам, новай лексікай са шматлікімі англіцызмамі, «мінімальнай» граматыкай, *спантанна-хаатычна-імпульсіўна-экспрэсіўным* сінтаксісам, набліжаным да фармату *вуснага маўлення*. Гэты «гібрыд» *вуснага і пісьмовага маўлення* не ўкладваецца ў старыя рамкі, а таму патрабуе «сучаснага прачытання».

Гэтая навізна выяўляецца:

1. 1) у *стылі* пісьма: Інтэрнэт, арыентаваны на хуткую, дакладную і аператыўную перадачу інфармацыі, абумовіў узнікненне адмысловага, больш дэмакратычнага стылю пісьма, які цалкам адпавядае дынаміцы сучаснай маладзёжнай субкультуры: *хуткі, раскаваны, лёгкі, творчы, з’ўрыстычны, арыгінальны, інфармацыйна ёмісты, месцамі жартоўны, тэматычна разнастайны (адсутнасць «закрытых» тэм)*. У сувязі з гэтым інтэрнэтны стыль праяўляецца: у кароткіх, абрывістых фразах, дакладнай рубрыкацыі тэкстаў; у падкрэсленай *эматыўнасці* выказванняў, у высокай ступені *крэалізацыі (візуалізацыі)* І-тэкстаў і ўзмацненні тэкстуальнай прагматыкі, а таксама ў адмысловых жанрах, да якіх адносям:

а) *гіпертэксты*, прадстаўленыя на шматлікіх сайтах/вэб-старонках (гл., напрыклад, *Беларускую Вікіпедыю*); б) *размовы «он-лайн»*, або *чат-камунікацыя* на аснове сервісных сістэм *IRC* і *ICQ*; в) *дыялагічныя адзінствы*, прадстаўленыя на беларускамоўных форумах; г) *І.-дзённікі (блогі)*; д) *электронныя лісты (мэйлы)*; е) *SMS-наведанні* (якія хоць і рэпрэзентуюць іншы канал камунікацыі, але непасрэдна звязаны з Інтэрнэтам);

2) у *форме* існавання: у Інтэрнэце беларуская мова прадстаўлена ў *гіпертэкставай камп'ютэрнай* форме (адмысловым электронна-машынным выглядзе), якую нельга звесці ні да *вуснай*, ні да *пісьмовай* формы;

3) у *моўных асаблівасцях*: навідавоку ўсе адзнакі *размоўнага* сінтаксісу: вялікая колькасць дыялагічна-няпоўных сказаў і кандэнсаваных структур; *спантаннасць*, *хаатычнасць* выказванняў, што звязана з вокалгненнай рэакцыяй на пытанне (рэпліку) суразмоўцы; тэксты ўяўляюць сабой дыялагічныя адзінствы, пабудаваныя па мадэлі *«пытанне (рэпліка)-стымул – адказ-рэакцыя»*. Прычым гэта тычыцца не толькі сінтаксісу тэкстаў чатаў і форумаў, але і І.-дзённікаў і нават мэйлаў.

Дастаткова актыўны працэс *калаквіялізацыі*, рэгулярнай правай якога сталі апошнім часам шматлікія *сінтаксічныя паланізмы і русізмы*.

Беларускі Інтэрнэт – гэта па сутнасці люстэрка той моўнай сітуацыі, што мае месца ў сучаснай Беларусі. Характарызуючы апошняю, адзначым суіснаванне ў Байнэце двух варыянтаў СБЛМ: *афіцыйнага (кадыфікаванага)* і *інавацыйнага (альтэрнатываўнага)*; паралельнае суіснаванне і нават «канкурэнцыю» (Н. Б. Мячкоўская) дзвюх правапісных сістэм: *«тарашкевіцы»* і *«наркамаўкі»*; а таксама традыцыйную для сучаснай Беларусі *«трасянку»*. Больш за тое, адзначым даволі моцную тэндэнцыю да *ігнаравання/разбурэння (лібералізацыі)* афіцыйных норм і да частковай іх замены *інавацыйнымі* варыянтамі, што маюць *кантрастыўны* характар у дачыненні да рускай мовы і да афіцыйнага варыянта СБЛМ, – варыянтамі, узятымі: 1) з моўнай практыкі 20–30-х гадоў ХХ ст.; 2) з дыялектных крыніц; 3) са славянскіх (польскай, украінскай і чэшскай) і германскіх (перадусім – англійскай) моў. Тэндэнцыю да «адштурхоўвання» ад усяго рускага можна лічыць у нейкай ступені *правай пурыстычнай тэндэнцыі*. Відавочная, такім чынам, ды-

наміка нормы СБЛМ, што дазваляе казаць пра *плюралізм нормы*, якая існуе ў двух варыянтах.

Як бачым, быццё беларускай мовы ў Інтэрнэце – на памежжы традыцый, у зоне «*паміж*», што адпавядае агульнай тэндэнцыі развіцця СБЛМ: спецыфіка, унікальнасць беларускай мовы ў яе *сінкрэтызме* (параўн. з канцэпцыяй «*Беларуская літаратурная мова: паміж Slavia Orthodoxa i Slavia Latina*» ў [1]).

2. Яшчэ адным вызначальным крытэрыем навізны І.-камунікацыі з’яўляюцца спецыфічныя асаблівасці І.-камунікацыі, якія назавём *катэгорыямі І.-тэкстаў*:

1) *крэалізаваны* характар І.-паведамленняў, што звязана з выкарыстаннем у І.-паведамленнях як *вербальных*, так і *невербальных* (*паралінгвістычных*) сродкаў. Да апошніх перадусім адносяцца *візуальныя* (*іканічныя*) сродкі, а таксама *сродкі іншых семіятычных кодаў*. Паўстае, такім чынам, зусім новы – *вербальна-візуальны* – культурны код, што дазваляе казаць пра *сінкрэтызм* у сеціве не толькі розных відаў знакаў, але і розных культурных кодаў, розных відаў мастацтва;

2) *іканічнасць* І.-паведамленняў, якая даходзіць да ўзроўню *іерагліфізацыі* мовы, што непасрэдна звязана з ужываннем эматыхонаў і акронімаў англійскага паходжання. У сувязі з гэтым спрацоўвае тэндэнцыя да *уніфармізацыі* мовы І.-тэкстаў, калі ўсё ў працэсе І.-камунікацыі зводзіцца да нейкага агульнага, універсальнага кода, што *мінімізуе* форму паведамленняў і час, прызначаны на іх перадачу. Адзначым факт не проста суіснавання, а ў пэўнай ступені *канкурэнцыі* ў І.-тэкстах элементаў *літарнага* і *ідааграфічнага* пісьма;

3) *эматыўнасць* сінтаксісу І.-паведамленняў, якая дасягаецца праз выкарыстанне эматыхонаў з мэтай перадачы перадусім пэўных эмоцый ці пачуццяў (радасць, смутак, усмешка, сум, плач і інш.). Праз такі «кам’ютэрны жаргон» могуць перадавацца таксама і цэлыя выказванні і нават тэксты. Параўн.: ?-> [] < («Ці ідзём у кіно?»); -> [~~~] («Ідзём у басейн»); -> о-о («Едзем на веласіпедах»); :-{> («У мяне вусы і барада»); {;0 («Я маю апломб і шмат што сказаць») і інш.;

4) *карнавалізацыя* І.-маўлення, якая выяўляецца, па-першае, у «*трасянкавасці*» жывога беларускага І.-маўлення (трасянка ўжываецца ў беларускім сеціве свядома, каб імітаваць «у рэале» жывое

маўленне рускамоўных беларусаў; гэта прыём моўнай гульні, адзін з прыкладаў інтэлігенцкага культурнага сцёбу з беларускай моўнай сітуацыі). Эфект *карнавалізацыі* праяўляецца ў сеціве і ў сітуацыі «пераапраанання»: І.-карыстальнікі прыходзяць на чат «у масках» – з прыдуманымі імёнамі і ў сваіх віртуальна-візуальных «касцюмах». Адбываецца своеасаблівая *гераізацыя наратара* (наданне І.-карыстальнікам рыс і ўласцівасцей пэўнага культурнага героя). За абранай карыстальнікам выявай «выстройваецца» пэўны *вертыкальны кантэкст* любімай казкі, кнігі, фільма ці мультфільма. Часам такая «маска» і дзейнічае (гаворыць, думае і г. д.) як пэўны літаратурны, «кіношны» ці «мульцяшны» персанаж. Інтэрнэт-камунікацыя адбываецца ў такім выпадку па сюжэтных лініях вядомых твораў, калі ў чарговы раз разыгрываюцца вядомыя сцэны, але з розным акторскім складам;

5) *гульнівы* пачатак Інтэрнэт-камунікацыі: моўная гульня, «свабодная словатворчасць масаў», «прыдуманне» жартоўных эматыконаў, «маскі» і «касцюмы» сталых наведнікаў сеціва – гэта якраз тое, што прыцягвае маладых людзей да маўлення на мове ў сеціве, дзе яны «сваімі рукамі» могуць ствараць гэтую мову;

6) *размытасць* межаў паміж *вусным* і *пісьмовым маўленнем*: усё робіцца ў сеціве для таго, каб наблізіць тэкст да жывой размовы («ў рэале»);

7) *«патачнасць»* (*размоўнасць*) мовы сеціва, што асабліва выяўляецца на ўзроўні лексікі і сінтаксісу;

8) *дыялагічнасць* І.-камунікацыі: заўсёды ёсць пэўная асоба, якой прызначана пэўная інфармацыя (гэта тычыцца тэкстаў ўсіх без выключэння І.-жанраў);

9) *метамоўны* характар І.-камунікацыі;

10) *«мяккая» граматыка* І.-паведамленняў, што дапускае шматлікія парушэнні кадыфікаваных норм на ўсіх моўных узроўнях і інш.

3. Сінтаксіс беларускага *netspeak'a* досыць далёкі ад літаратурнага стандарту. У *Інтэрнэт-камунікацыі па-беларуску* шмат універсальных, агульных (*інтэрнацыянальных*) асаблівасцей, працэсаў і тэндэнцый, уласцівых і іншым натуральным мовам. Аднак ёсць і свая нацыянальная спецыфіка, абумоўленая *актуальнай моўнай сітуацыяй*, якую нельга не ўлічваць.

Для сучаснай беларускай мовы Інтэрнэт – прастора, у якой ніхто і нішто не перашкаджае яе натуральнаму развіццю, не перашкаджае ёй заставацца *жывой*, не заціснутай у рамкі кадыфікаваных норм. Шматлікія варыянты, прадстаўленыя ў беларускім сеціве, звязаны з пошукамі яе носьбітамі (часцей за ўсё маладымі беларусамі) рацыянальных і натуральных крыніц і шляхоў яе развіцця. Адзначаныя вышэй сродкі запускаяць механізм натуральнага развіцця беларускай мовы, які доўгі час штучна стрымліваўся.

1. Супрун А. Я. Беларуская літаратурная мова: паміж Slavia Orthodoxa і Slavia Latina // Мова – Літаратура – Культура: Мат-лы Міжнар. навук. канф. (Мінск, 22–23.09.1998 г.). Мінск, 1999. Ч. 1. С. 21–24.